

MANAGEMENT KRKONOŠSKÉHO PRIMÁRNÍHO BEZLESÍ

JOSEF HARČARIK

BEZZÁSAHOVOST ČI PASTVA V HŘEBENOVÝCH POLOHÁCH KRKONOŠSKÉHO NÁRODNÍHO PARKU?

Mgr. JOSEF HARČARIK

Odborný pracovník oddělení ochrany přírody na Správě KRNP. Vedle botaniky se věnuje abiotickému monitoringu a v posledních letech i managementu výsadeb kleče.

Základním impulsem pro sepsání předkládaného příspěvku byly pro mne v poslední době opakovaně přicházející podněty od některých ochranářů a přírodovědců k obnově obhospodařování primárního bezlesí v Krkonoších. Je jimi především myšlena pastva v hřebenových polohách a ledovcových karech, částečně také vyřezávání rozrůstající se kleče. Argumentuje se hlavně snižováním biodiverzity (cévnatých rostlin, bezobratlých atd.) a navrhovaným řešením má být právě pastva. Je také zdůrazňováno, že pastva, případně v kombinaci s kosením, byla nedílnou součástí nedávné minulosti a života obyvatel na krkonošských hřebenech nebo se stejným způsobem dodnes hospodaří i v jiných pohořích (v Alpách nebo Karpatech). Přestože tento názor považuji za zcela legitimní a navrhované aktivity za jeden z možných způsobů péče o dané území, řada podpůrných argumentů není jednoznačná a nemáme pro ně přesvědčivé důkazy. Opravdu se v minulosti pásli dobytek i v ledovcových karech (odmyslíme-li zatoulání jednotlivých krav)? Já takové informace rozhodně nemám. Opravdu byla diverzita vegetace

subalpínských a alpínských trávníků, spásaných v minulosti, vyšší než dnes? A i kdyby byla obě tvrzení doložená a pravdivá, je pastva jediným možným způsobem „managementu“ bezlesí krkonošské tundry i v současnosti? Vždyť existují i jiné cesty, jak takové území spravovat - ponechat je například přirozenému vývoji, tedy bez zásahu. Stejně jako kterýkoliv jiný způsob lidské intervence (managementu) v přírodovědně/ochranářsky cenné lokalitě, neřku-li v chráněném území, i bezzásahovost v sobě skrývá vedle mnoha úskalí také nesporná pozitiva. Jako zaměstnanec Správy Krkonošského národního parku (KRNP) a tedy i jeden ze „spolupachatelů“ naplňování bezzásahovosti v určité části území Krkonoš se v následujícím textu pokusím vysvětlit tento přístup, stejně jako důvody, které k němu vedou.

PROČ NE/PEČOVAT O KRKONOŠSKOU TUNDRU?

Krkonoše mají mezi ostatními českými zvláště chráněnými územími jeden výjimečný fenomén, a tím je existence poměrně rozsáhlého primárního bezlesí nad horní

Reprodukce budního hospodářství - Luční bouda ve východní části náhorního platá, 20. a 30. léta 20. století, archiv Krkonošské muzeum Vrchlabí.

hranicí lesa (můžeme jej však také nazývat alpínským bezlesím nebo krkonošskou arкто-alpínskou tundrou). Je to prostředí, které je přírodovědně i krajinářsky mimořádně cenné a které si zasluhuje výjimečnou pozornost a ochranu. Jakkoliv nechci snižovat význam ostatních krkonošských ekosystémů (mezi něž bezesporu patří např. sekundární druhově bohaté horské louky), alpínské bezlesí je jedním z podstatných důvodů, proč má smysl Krkonoše územně chránit v nejvyšší možné kategorii, tedy jako národní park, a proč právě tento typ prostředí spadá do jeho 1. zóny, tedy pod nejvyšší stupeň ochrany.

V úvodu do problematiky ochrany určitých ekosystémů a jejich managementu považuji za důležité zdůraznit, že na obojí je nutné nahlížet nejenom z pohledu odborného (biologického), ale také filozofického a legistativního, přičemž každý z nich považuji za stejně důležitý a navzájem se prolínající. Filozofický pohled nám vysvětluje, proč vůbec chráníme přírodu a její jednotlivé složky nebo proč provádíme managementová opatření v jejich prospěch. Vždyť takové chování společnosti je z pohledu historie lidstva velmi mladé a v mnoha případech ekonomicky nevýhodné. Na druhou stranu však nastavuje zrcadlo našemu konání, které bylo (a dosud je) exploatační a trvale neudržitelné. Je tedy jistě pozitivní, když si sice pomalu a nepříliš důsledně začínáme uvědomovat, že zachování přírodního prostředí a biologické rozmanitosti i pro naše potomky je důležitým morálním imperativem. Současně s tím je nutné mít na paměti, že ochrana přírody odráží určitou úroveň společenského konsenzu, který je mnohdy velice složitě nalézt. Biologický pohled je, myslím, zřejmý - umožňuje nám stanovit, co a jak chránit, tedy i jaké způsoby managementu pro určitý typ prostředí, biotopu, rostliny nebo živočicha navrhnout a posléze realizovat. Legislativní hledisko pak kodifikuje nalezený společenský konsenzus a vymezuje určité formální mantinely, ve kterých bychom se měli pohybovat.

Z ČEHO VYCHÁZET PŘI MANAGEMENTU KRKONOŠSKÉ TUNDRY?

Když se vrátím zpět ke konkrétnímu problému, ke způsobu péče o krkonošské alpínské bezlesí, pokusím se nejprve najít odpověď na dvě základní otázky: K jakému historickému období chceme aktivní péči toto území přiblížit? A má být hlavním kritériem pro způsob péče „pouze“

ochrana (zvýšení) biodiverzity nebo by měla dostat přednost ochrana přirozených procesů? Za samozřejmé pak považuji, aby jakákoliv koncepce (v našem případě plán péče o národní park) vycházela z kvalitních a relevantních dat a odrážela v dané době známé poznatky.

Zamyslím-li se nad první, zdánlivě jednodušší otázkou, pak zjistím, že jednoduchá rozhodně není. Jako k výchozímu stavu máme tendenci obracet se k období první republiky, případně k 19. století, kdy probíhala na hřebenech poměrně intenzivní zemědělská činnost (pastva, kosení) a toto období se nám tak může jevit z hlediska biodiverzity jako optimální. Bylo tomu ale opravdu tak, resp. máme pro takové tvrzení dostatek dat? Obávám se, že nikoliv. Každé desetiletí proti proudu času znamená dramatický pokles stavu znalostí o přírodě Krkonoš a její biodiverzitě (a to se pohybujeme v jednom z nejdéle a nejlépe probádaných pohoří světa). Navíc, takových referenčních období můžeme najít podstatně více. Proč by jím například nemohl být počátek 60. let 20. století, období

přetváří toto území podstatně delší dobu. I při absenci detailních znalostí o stavu přírody v období budního hospodářství (řekněme např. před 100 lety) lze připustit, že tak často zmiňovaná biodiverzita obhospodařovaných hřebenů byla vyšší, než je dnes. Je však korektní případný (ničím nedoložený) pokles biologické rozmanitosti v současnosti vztahovat především k chybějícímu obhospodařování? A je vůbec takový pokles nutně negativním jevem? Jestliže si např. porovnáme letecké snímky z 30. let 20. století s těmi současnými, uvidíme obrovské změny ve vzhledu krajiny hřebenů Krkonoš (a samozřejmě nejen jich). Na těch předválečných bezesporu zaregistrujeme plochy, kde se kosilo (pastva již v té době byla zcela marginální záležitostí), zaujme nás výrazně menší zastoupení křečce a na druhou stranu podstatně větší míra disturbance v podobě husté sítě cest, mnohdy paralelně vedoucích z jednoho místa do druhého. Máme se však k takovému (uměle vytvořenému) vzhledu krajiny vracet? Osobně jsem přesvědčen, že nikoliv. Při hodnocení

V období první republiky má již budní hospodářství nejlepší léta dávno za sebou, obhospodařování travních porostů na hřebenech se soustředilo do blízkého okolí bud (Luční bouda ve východní části náhorního platá, 20. a 30. léta 20. století, archiv Krkonošské muzeum Vrchlabí)

vyhlášení Krkonoš národním parkem? Ostatně právě u zvláště chráněných území je datum jejich vyhlášení častým a logickým výchozím bodem pro jejich další hodnocení a směřování. Nebo období před více než 10 tisíci lety (počátek holocénu)? Přestože člověk působí na přírodu hřebenových partií Krkonoš již téměř 400 let (např. budní hospodářství můžeme ohraničit 17. a 19. stoletím), poslední postglaciální

stavu přírody v minulosti a v současnosti však také nemůžeme opomenout odlišnou úroveň znečištění prostředí. Mnohé dramatické změny v biodiverzitě musíme připsat na vrub kyselým dešťům minulých desetiletí, dlouhodobé eutrofizaci prostředí, vlivu intenzivního turismu, rostlinným invazím a expanzím a dalším. A to úplně pomijím vliv probíhající klimatické změny, projevující se zejména v horských oblastech,

Stejné území o necelé století později, alpské bezlesí s Luční boudou a Sněžkou při pohledu od jihozápadu. Foto K. Antošová - Archiv Správy KRNP

s již registrovaným posunem řady druhů výše do hor (až na hřebeny), s ústupem vyložené horských druhů či s očekávaným vzestupem horní hranice lesa.

Odpověď na druhou otázku je pak ještě složitější. Nicméně, vezmeme-li v potaz celou šíři geobiodiverzity krkonošské tundry, její citlivost k lidským zásahům a především samotný fakt, že se jedná o ekosystém přirozený, tedy nezávislý na činnosti člověka, pak preference ponechání tohoto území samovolnému vývoji je logickým východiskem. Ostatně v České republice, stejně jako jinde v Evropě, není příliš dalších typů prostředí, které mohou existovat sami o sobě. Mohu tady zmínit některé typy mokřadů nebo lesů. Bezzásahovost a autonomie takového prostředí je bezpochyby významnou hodnotou sama o sobě. Mimo jiné v sobě zahrnuje

jistou míru pokory člověka i jeho pochopení, že příroda dokáže fungovat také bez jeho neustálých intervencí. Při uvažování o hodnotách krkonošského alpského bezlesí a jeho případném obhospodařování si musíme rovněž uvědomit všechna rizika, která jsou spojená s takovou aktivitou. Pastva a případně kosení alpských trávníků s sebou totiž nesou nejen možné zvýšení jejich druhové rozmanitosti (např. z hlediska botanického), ale i nepochybné poškození až ničení geomorfologických tvarů (např. mrazových půdních forem) nebo negativní ovlivňování například na zemi hnízdících ptáků.

PONECHME KRKONOŠSKOU TUNDRU SAMU SOBĚ

Z výše uvedených důvodů a na základě dostupných poznatků má Správa KRNP

stanoven jako jeden z dlouhodobých cílů péče o Krkonošský národní park ponechání pečlivě vybraných částí tohoto území samovolnému vývoji. A arкто-alpínská tundra mezi ně patří! Nepředstavujme si však, že veškeré intervence do takového území skončí naráz. Některá managementová opatření, která zde Správa KRNP v posledních letech provádí, mají za cíl napravit aktivity poškozující alpské bezlesí a jeho jednotlivé složky. Mezi ty nejvýraznější patří zejména revitalizace vodního režimu v minulosti odvodněných částí vrchovišť, odstranění bazického materiálu z turistických cest a jeho nahrazení materiálem autochtonním nebo vyřezávání části novodobých výsadeb kleče s cílem docílit přírodě blízké mozaiky klečových porostů a vegetace alpských trávníků. Uvedená opatření se pomalu chýlí ke konci. Existují však další, která jistě budou dlouhodobější, a k nim patří např. omezování invazních a expanzivních druhů rostlin.

„Ponechání krkonošské tundry samovolnému vývoji je logickým východiskem.“

Mimo to však bude v bezzásahovém území trvale udržována turistická infrastruktura, budou tedy opravovány turistické cesty i rozcestníky, u cest v klečových porostech bude zajišťována jejich průchodnost občasným prořezáváním větví a podobně. Mimo koridory cest by však prostředí nad horní hranicí lesa mělo být ponecháno bez zásahu a opět se stát přírodní laboratoří, jak tomu ostatně bylo po většinu geologického vývoje Krkonoš.